

Bödök Gergely

Beszámoló a 2021. évi Klebelsberg Kuno Ösztöndíj támogatásával végzett kutatómunkáról

1, **Név:** Bödök Gergely, PhD

bodokgergely@gmail.com

+3620 250 8044

2, A kutatás témája:

Az első világháború végén bekövetkező forradalmak, ellenforradalmak és katonai megszállások kísérőjelenségeként megjelentek a politikai erőszak korábban ismeretlen formái is. A háború előtti Közép-Kelet-Európai birodalmak szétesése sok helyütt polgárháborús állapotokat eredményezett. Az 1918-at követő időszak Közép-Európáját az egymással rivalizáló szélsőségek koraként jellemezhetjük. A szebb, és igazságosabb jövőt hirdető baloldali forradalmak, és a magántulajdon alapján maradó, restauratív célokat (is) követő ellenforradalmak követték, illetve kísérték egymást. Az ekkor szervezett reguláris és irreguláris katonai alakulatok erőszakos akcióit, gyilkosságait és pogromjait a kortárs emlékezet leegyszerűsítve csak vörösterrorenként és fehérterrorenként őrizte meg.

Az 1918-as őszi háborús összeomlást követően rövid idő alatt három nagy rendszerváltás is lezajlott Magyarországon. Elsőként 1918. őszén (Népköztársaság), majd 1919. tavaszán (Tanácsköztársaság), végül 1919 nyarán (az ellenforradalom győzelme). Az erőszak – így vagy úgy – de mindegyik rendszer létrejöttében szerepet játszott: 1918 őszén az elkecsereedett vidéki parasztok és a háborúból hazatért kiábrándult katonák hajtottak végre – döntően – vidéken különböző megtorló akciókat, 1919. tavaszától az év nyaráig a Tanácsköztársaság különleges rendvédelmi szervei, a terrorcsapatok folytattak vörösterroret a korábbi „urakkal” szemben, 1919. nyarától pedig a megerősödő ellenforradalom tiszti századainak fehérterrorista gyilkosságait érdemes kiemelni.

Az elmúlt száz év magyar historiográfiájában viszonylag kevés kutatás irányult az ország keleti peremterületeit (Erdélyt és a Partiumot), majd az ország jelentős részét elfoglaló román királyi hadsereg tevékenységére, holott ez a hadsereg a Dél-Dunántúl kivételével az ország jelentős részét – és benne Budapestet is megszállta. Amíg Győrben, Székesfehérváron és Veszprémben a megszállás 2 hónapig, a fővárosban 3 és fél hónapig tartott, addig a Tiszántúl egésze tizenegy hónapig állt idegen megszállás alatt. A megszállt területeken katonai közigazgatást vezettek be, ellenőrizték a lakosok mozgását, sajtócenzúrát és statáriumot működtettek, felügyelték a postaforgalmat és gyakran éltek az erőszak – így az emberélet kioltásának, a nyilvános veréseknek, bebörtönzéseknek, rekvirálásoknak és az internálásnak az eszközeivel.

Úgy véljük a megszállás különösen azokon a területeken járt erőszakosabb akciókkal és határozottabb, nemegyszer indokolatlanul szigorú fellépéssel, amelyekkel kapcsolatban a megszállók nem remélhették, hogy a Párizsi békekonferencia azt Romániának ítéli. Ahhoz, hogy a hazai román megszálláshoz köthető áldozatokról teljes képet kaphassunk, és egy tisztázó szándékú áldozatregiszttert készíthessünk, elengedhetetlen, hogy az Erdélybe 1918 őszétől fokozatosan előre nyomuló román királyi hadsereg „helyi” akcióit is megvizsgáljuk. Ugyan a szakirodalomban mostanra már esik szó a számos halálos áldozattal járó köröstarányi, nyégerfalui, vagy apátfalvi megszállásról és bevonulásról, kevés figyelem irányult Erdély legjelentősebb nagyvárosainak, földrajzi, kulturális, társadalmi központjainak – így Kolozsvár

és Marosvásárhely – megszállásakor, a román hadsereg bevonulásakor alkalmazott, valamint a tartós berendezkedéssel és magával az impériumváltással járó erőszakra.¹

A levéltári és könyvtári kutatásunk témája címszavakban:

- Impériumváltás Marosvásárhelyen (1918–1920),
- a települések román megszállásának dokumentumai,
- levéltári hagyatékok és különböző családi dokumentumok
- a korszak fellelhető sajtójára vonatkozó kutatás (*Teleki Téka* (Teleki-Bolyai Könyvtár, Marosvásárhely), *Maros Megyei Könyvtár* (Marosvásárhely))

3, A kutatás helyszínei:

- Directia Judeteana Mures a Arhivelor Nationale (Turgu Mures) – *Román Nemzeti Levéltár, Maros Megyei Állami Levéltára* (Marosvásárhely). Strada Crizantemelor 8; 540073. Marosvásárhely.
- *Teleki Téka* (Teleki-Bolyai Könyvtár, Marosvásárhely)2. Str. Bolyai nr. 17.540067 Marosvásárhely.
- *Maros Megyei Könyvtár* (Marosvásárhely)3. Strada George Enescu 2, Târgu Mureș 540052
- *Református Egyházi Levéltár* (Marosvásárhely). Marosvásárhely), Bernády György tér. 3.

4, A kutatás helye, időtartama:

A Klebelsberg Kuno ösztöndíjat két hónapra nyertem ennek. Ennek köszönhetően a kezdeti terveim szerint egy-egy hónapot terveztem kutatni a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei

¹ Csak legvázlatosabban a legfontosabb szakirodalomra lásd: Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen. In: *Aetas* 1993/3. 76–120., Uő: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2013. Marosvári Attila: *Vérengzés Apátfalván (1919. június 23–24.). Erőszak, ellenállás és megtorlás a román katonai megszállás idején*. Clio kötetek 6. (https://www.clioinstitute.hu/files/ugd/198ee4_1076367e66f9430db9aaceb0e5e113f1a.pdf). L. Balogh Béni: „Barátságos és békés szándékkal”. A román hatalomátvétel kezdetei Erdélyben 1918 végén – 1919 elején. In: *Erdélyi Krónika*. 2020. június 3. (https://erdelyikronika.net/2020/06/03/a-roman-hatalomativtel-kezdetei-erdelyben-1918-vegen-1919-elejen/?fbclid=IwAR1kIK40LznPgmlpRz2Y4f6YcJjo8acN3KwsNprdAzhSJgEi_6-8neXoqnI). Uő. (szerk.): *Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban. Dokumentumok*. Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. Trianon dokumentumok és tanulmányok, 6. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2020.; Fodor János: Impériumváltás Marosvásárhelyen 1918–1922. In: *Múltunk* 2016/2. 148–186.; Uő: *Bernády György. Politikai életrajz*. Marosvásárhely–Kolozsvár, Lector Kiadó–Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2017.; Uő: Impériumváltás Erdélyben. *Rubicon* 2017/7–8. 89–93.; Romsics Ignác: *Erdély elvesztése, 1918–1947*. Budapest, Helikon Kiadó, 2018.; Sárándi Tamás: *Mozzanatok a Szatmárnémeti impériumváltás folyamatából*. Archivnet 2020/2. (<https://archivnet.hu/mozzanatok-a-szatmarnemeti-imperiumvaltas-folyamatabol>); Főcze János: Paál Árpád és a román hadsereg. Az 1918–1919-es székelyudvarhelyi impériumváltás. In: *Korunk* 2018/12. 31–41. A közigazgatási változásokra lásd még Kolumbán Zsuzsánna–Róth András Lajos (Szerk.): *Székelyföldi megyék közigazgatás-története a két világháború között*. Aeropolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok IV., Székelyudvarhely, Aeropolisz Egyesület, 2015. A köröstarányi mészárlásról lásd: Vojtkó Ferenc filmjét (írta és rendezte): A köröstarányi mészárlás. 2015. (https://www.youtube.com/watch?v=_9Vyrsw5xUA)

² <http://www.telekiteka.ro>

³ <http://bjmures.ro/inscrierea.php>

Állami Levéltárában, Kolozsváron és a Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Állami Levéltárában, Marosvásárhelyen. A fokozatosan romló koronavírus-helyzet – és ennek köszönhetően az egyre tervezhetetlenebb előzetes helyszín-regisztráció és hetente változó intézményi zárvatartási hírek miatt – az erdélyi tartózkodásom a kutatás első helyszínéül választott Marosvásárhelyi Állami Levéltár 1918–1920 közötti – impériumváltás alatti – (városi és Maros megyei) levéltári dokumentumainak kutatására, valamint a Városi Könyvtár és a Teleki Téka (Teleki-Bolyai Könyvtár) fellelhető sajtó anyagainak komplex vizsgálatára terjedt ki. Az ösztöndíjat 2021. szeptember 15. – november 15. között vettem igénybe.

5, A kutatott gyűjtemények, átnézett iratok és levéltári dokumentumok és ezek ismertetése:

Román Nemzeti Levéltár, Maros Megyei Állami Levéltára (Marosvásárhely) (RNL, MMÁL)

Az 1952 januárjában megalakított Marosvásárhelyi Állami Levéltár a régió történetére vonatkozó egyik legfontosabb regionális gyűjtemény és dokumentációs központ, amelynek gyűjtőköre a székhely és a megye területének levéltári anyaga. A levéltár a ma is használatos háromrészes épületbe 1978-ba költözött be.⁴ A levéltárban használható fondjegyzék részben az ötvenes évek végén készült, részben a hetvenes évek elején és jelenleg kizárólag román nyelven érhető el.

A levéltári kutatást némiképp nehezítette, hogy nincs (nem készült) a levéltárban őrzött és általam vizsgálni kívánt dokumentumokról precíz – iratszintű – jegyzék. Az egyes állagok általános ismertetése gyakran csak a legáltalánosabb fogalmak (kulcsszavak) kiemelésére, az iratanyagok és annak évköre általános rövid összefoglalására és ismertetésére szorítkozik (pl. rendőrségi ügyek, menekültekkel foglalkozó ügyek, jelentések, vegyes iratok stb.). A levéltár munkatásai és a levéltáros kollégák ugyanakkor minden esetben nagyon segítőkészek voltak és segítettek lefordítani a román nyelvű ismertetőket, valamint saját kutatási tapasztalataikból is sok hasznosat megosztottak a levéltári munka során.

A legfontosabb iratok, amiket az 1918–1920 közötti időszakból őrzött levéltári dokumentumokból kutattam:

a, *főispáni iratok*. (*Premâria Mun. Tg. Mure, Prefectura Mun. Tg. Mures*).⁵ A kutatás során lehetőségünk volt a marosvásárhelyi főispáni iratok között kutatni. Mindenképpen fontosak, ezért kifényképeztük Marosvásárhely Szabad Királyi Város Főispánjának vonatkozó iratai közül az erdélyi és „erdélyrészi” menekültekkel kapcsolatos korabeli előterjesztéseket (1918-ból). Az 1916-tól – az hadüzenettel lényegében egyidőben indított Erdélybe való román betöréstől kezdődő menekülés az első világháború időszakának egyik legplasztikusabb traumatikus „élménye”.⁶ A főispáni iratok közt a legkülönbözőbb táviratokat, az élelmezési állami támogatásra vonatkozó kiutalási kérvényeket és egyes előirányzatokat, a város polgármesteréhez címzett jelentéseket és más, különböző jelentéseket találhatunk. Az utóbbi években öröndetesen szaporodó menekült-kutatás (különösen a Lendület–Trianon 100 kutatócsoport munkájára gondolok) számára is nagyon fontosak a menekültek ellátására irányuló gyűjtésekről és felhívásokról szóló beszámolók, amiket szintén kigyűjtöttünk és kifényképeztünk. A főispáni iratokból nagyon jó képet kaphatunk a háború végén tetőző ellátási

⁴ Pál-Antal Sándor: Állami Levéltár, Marosvásárhely. *Aetas* 1993/3. 191–201.

⁵ RNL, MMÁL, PRIM. TG. MS., Fond Prefectura. 1/1918, 130/1918., 133/1918., 135/1918.

⁶ Erről lásd: Kocsis Lajos: Erdélyi menekültek Debrecenben 1916 őszén. In: *Erdélyi Múzeum* 2003/3–4. 88–95.; Pataki Szabolcs: Erdély megszállása 1916-ban – A kolozsvári sajtó tükrében. In: *Erdélyi krónika* 2018. április 21.; Csóti Csaba: Menekülés Erdélyből 1916-ban. In: *Rubicon* 2016/1. 74–82.

nehézségekről, és a dokumentumok jó és hasznos információkkal szolgálnak az első világháború végére már ténylegesen drasztikus méreteket öltő szaporodó szociális problémákról (a tüzelő-, szén- és élelmiszerhiányról tanúskodó jelentések).

b, *közigazgatási jegyzőkönyvek*.⁷ A Marosvásárhelyi Állami Levéltár főispáni iratai közül a kutatás során kifizényképeztük a törvényhatósági biztosság 1918-as közigazgatási jegyzőkönyvei közül 1918. március 4-től 1918. november 30-ig terjedő időszak összes közigazgatási jegyzőkönyvét. Ezek zömmel a városi közigazgatás „klasszikus” működési mechanizmusáról, a város megválasztott vezetőségén belüli vitákról és a város legkülönbözőbb tárgyalt „ügyeiről” tájékoztatnak. Műfajukat tekintve a közérdekű ügyek zömmel közigazgatási jegyzőkönyvekben rögzített felterjesztéseket, szavazásokat, napirendi pontokat, tárgysorozatokba vételeket, különböző beszámolókat, hozzászólásokat, különböző vitákat és beszámolókat rögzítenek stb.). Ezek a jelentések a korabeli városi és megyei adminisztráció, a legfontosabb felmerült politikai kérdésekről és a település mindennapi életéről tájékoztató fontos dokumentumok és így a kutatók számára elsőrendű fontosságúak.

c, *végrehajtó bizottság, ülésjegyzőkönyvek*.⁸ A levéltári kutatás során kifizényképeztük az 1918 őszi a vármegye központjában is megalakult Marosvásárhelyi Magyar Nemzeti Tanács végrehajtóbizottságának ülésjegyzőkönyveit is, valamint a város és a megye 1918-as őszi ügynevezett „őszirózsás forradalomról” tudósító magyar és román nyelvű visszaemlékezéseket, kéziratos és géptípus dokumentumokat.

d, *vegyes iratok. (Varia)*.⁹ Ebben az állagban a törvényhatóságoknak küldött egyes belügyminiszteri körrendeletek, ezek másodpéldányai, magyar és román nyelvű rendőrségi ügyek (kinevezések),

e, *Antalffy-hagyaték*. Kigyűjtöttük és kifizényképeztük Antalffy Endre, a romániai magyar irodalomtörténész, költő, műfordító több átiratban is fennmaradt géptípus önéletrajzát (magyar és román nyelven), az 1918-as eseményekről tudósító több visszaemlékezését is a Maros Megyei Állami Levéltár ún. Antalffy-hagyatékából. Ugyanebből a fondból kigyűjtöttük Antalffy máig alig kutatott levelezését, az ismert közéleti személy összegzett írásait és saját maga által összeállított cikkgyűjteményét (Többek közt a *Népújság*, a *Zord idők*, a *Színházi élet*, a *Székelőföld* és más lapokban megjelent írásait és cikkeit stb.), valamint kiterjedt értelmiségi kapcsolatrendszeréről tanúskodó – különböző magyarországi és romániai szereplőkkel folytatott – intenzív levelezését is.¹⁰

Teleki Téka (Teleki-Bolyai Könyvtár, Marosvásárhely)

A Teleki Téka (és a benne működő Bolyai emlékszoba) nemcsak kultúrtörténeti jelentőségű gyűjtemény, de mai napig működő és gyarapodó könyvtár. Marosvásárhelyi tartózkodásunk alatt szisztematikusan átnéztük a Téka könyvtárában elérhető 1918–1920 közötti sajtótermékek

⁷ RNL, MMÁL, PRIM. TG. MS, Fond Munic. 98. (Közigazgatási jegyzőkönyvek, 1918. március 4-től 1918. november 30-ig).

⁸ RNL, MMÁL, PRIM. TG. MS., Fond Prefectura, 135/1918.

⁹ RNL, MMÁL, PRIM. TG. MS., Fond Varia. 471., 472.

¹⁰ Antalffy hagyaték, RNL, MMÁL. Fondul Personal Antalffy (Nr. inv. 963.). Nr. 69., Dos. XX–XXXV. Antalffy Endréről lásd. Sebestyén Mihály: Antalffy Endre, avagy Marosvásárhely színeváltozása. 1918–1919. In: Egyed Ákos–Pál–Antal Sándor–Sebestyén Mihály–Sipos Gábor–Szabó Miklós (Szerk.): *Marosvásárhely történetéből. I.* Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1999.; Illetve: Man Irén: Dr. Antalffy Endre élete és munkássága, államvizsgadolgozat, 1965. In: Antalffy hagyaték, RNL, MMÁL. Fondul Personal Antalffy (Nr. inv. 963.).

listáját (a legtöbbet kézbe is vettük). A Teleki-Bolyai Könyvtárban kölcsönzés nem lehetséges, a sajtóanyagot és a könyveket csak a helyszínen lehet használni, viszont lehetőség volt a dokumentumok fényképezésére.

A kutatás eredményeként sikerült olyan, az *Arcanum* remekül használható adatbázisában ugyan elérhető (időnként nem hiánytalanul meglévő) folyóiratokat is kifényképeznünk, mint a Morvay Zoltán szerkesztette *Tükör* (1912–1925), az 1918 decemberében indult kolozsvári *Keleti Újság*, vagy az 1880-tól jelentkező *Ellenzék*.

Külön örültünk, hogy a Tékában megtalálható volt a vizsgált korszakunk szempontjából elengedhetetlenül fontos periodika, az *Ellenőr* 1918–1919-es számai, valamint a *Székely Napló* „politikai újság” 1918-as, 1919-es, 1920-as, 1921-es és 1922-es teljes lapszámai – utóbbiak az *Arcanum* adatbázisából is komplett hiányoznak. A Marostordavármegyei és Marosvásárhelyi Nemzeti Munkapárt 2 oldalas periodikájából megismerhetjük a legfontosabb regionális híreket (rövid nemzetközi kitekintés, döntően marosvásárhelyi és a város környékéről tudósító hírek, kulturális hírek, apróhirdetések stb.), 1918 végétől pedig a román megszállás következtében bevezetett szigorú cenzúra miatt az egyre gyakrabban megfigyelhető cenzúrázott (azaz „üresen” maradt helyeket) is.

Kifényképeztük Dr. Fekete Andor (1883–1951) ügyvéd, jogi szakíró fellelhető visszaemlékezéseit közzé tevő kötetet is.¹¹ Fekete eredeti kéziratát pedig az MTA kéziratárából gyűjtöttük ki.¹²

Hiánypótlónak és nagyon hasznosnak találtuk ezért egy már folyamatban lévő kutatáshoz kigyűjtöttük és kifényképeztük a Teleki Téka (Teleki-Bolyai Könyvtár) terjedelmes sajtó- és periodikagyűjteményében lévő, a korszak jelentős alkoholelles mozgalmához szervesen kapcsolódó kiadványokat, felvilágosító prospektusokat és másutt nem fellelhető különböző agitációs nyomtatványokat is, mint például *Az alkoholizmus ellen*¹³ havi folyóirat elérhető számain (1906-os indulásától 1922-ig). A folyóirat a múlt századfordulótól származó szökkenő alkoholelles társadalmi mozgalom országos és régiós kutatásához nyújt elengedhetetlen adalékokat. A lapokon a szövetség közgyűlési beszámolóiról, az alkohol élettani- valamint az alkoholizmus társadalmi-, etikai- és morális következményeiről szóló cikkekről, különböző felhívásokról és alkoholelles előadásokról tájékozódhatunk.

6, A levéltári kutatás menete:

a, *A levéltári kutatás menete*: Elsőként az interneten elérhető *Fondjegyzék* tüzetes átnézésével kezdődött. A www.arhivenationale.ro oldalon minden megyei levéltárnak átolvasható a kutatható fondok (*Lista fondurilor si colectiilor date in cercetare*) és állagok jegyzéke. A kutatóteremben az ötvenes (majd a hetvenes) években készült papíralapú fond- és állagjegyzék viszont ennél jóval gazdagabb és informatívabb – igaz, minden esetben csupán román nyelven érhető el.

A kutatásunk végig a koronavírus-okozta járványhelyzet – és ebből kifolyólag a szigorú ellenőrzések és a korábbi gyakorlathoz képest jóval korlátozottabb levéltári nyitvatartás és használhatóság időszakára esett. Minden esetben érdemes volt (és előírt) előre kutatási időpontot egyeztetni. Ennek ellenére is előfordult, hogy az akár naponta változó (romló) koronavírus-helyzet miatt egyik nap csak délelőttre, majd pár nappal később csak délutánra tudtunk időpontot kapni. Ahhoz ugyanis, hogy a kialakult helyzetben minél több kutatónak biztosítani tudják a kutatási lehetőséget és szem előtt tartsák a kötelező biztonsági „távolságtartás” szempontjait is, délelőtti és délutáni kutatási időszakokat vezettek be, a kettő

¹¹ Közzétette és sajtó alá rendezte: Sebestyén Mihály és Fodor János: *Közélet és kaszinó. Két emlékirat*. Marosvásárhely, Mentor Könyvek, 2019.

¹² Fekete Andor emlékiratai. MTA Kézirattára, MS 10.237/f, 29–30, f.

¹³ Az Alkoholelles Szövetség havi folyóirata.

között pedig egy óras szellőztetési szünetet rendeltek el, amikor az egész kutatótermet kiürítették.

Az előzetes sikeres időpontfoglalást és elektronikus egyeztetést követően a levéltárba történő belépés minden esetben először hőmérséklet-méréssel, kézfertőtlenítéssel és a személyi okmányok ellenőrzésével járt. Csak ezt a procedúrát követően lehetett – egy külön számmal ellátott – belépési kártyához jutni. A kutatóteremben először névre szólóan ki kellett tölteni ceruzával a jelenléti naplót, ha pedig szerettünk volna fényképezni is, akkor az elektronikus eszköznyilvántartóban (*Registrul Mijloacelor Electronice*) rögzítenünk kellett a fényképezőgépünk, vagy mobiltelefonunk típusát és az adatok tárolására szolgáló és/vagy a helyszínen használt személyi számítógépünk adatait is.

Ami ehhez kellett: sorszám, dátum, név, fényképezőgép típusa és a laptop típusa. Ezt követően juthattunk hozzá a névre szóló kiállított kutatói engedélyhez.

b, Levéltári dokumentumok kikeresése: A fondjegyzékből előbb kikerestük a vonatkozó mutatókat (ehhez minden esetben kaphattunk segítséget, ha kértünk), majd kitöltöttük a román nyelvű kéréslapot és az őrlapot. Az interneten ugyan egységes országos szabályzat volt elérhető, a koronavírus-helyzet miatt ugyanakkor ez több esetben felfüggesztődött és néha megynként (néha egy helyen akár időről időre is) változott a helyzet.

Általános gyakorlat volt, hogy egyszerre maximum 5 iratsomót lehetett kikérni, vagy 3 úgynevezett *registert* (anyakönyvet vagy korabeli mutatót). Néha már a mutató kikérése is egy kutatási napot vett igénybe – és számolni kell(ett) azzal is, hogy a kikért és a következő alkalommal megkapott regiszterben azután mégsem volt a számunkra használható irat. Ebben az esetben tudomásul kellett vennünk, hogy egy kutatási napot elvesztettünk, hiszen a következő regiszter kikérése egy következő alkalomra volt csak lehetséges. Volt olyan is, hogy olyan fond(ok) mutatója, amelyről csak korabeli (vagyis: magyar) feljegyzés volt, Bukarestbe került digitalizálásra – és még nem került vissza, de gyakran tapasztaltuk azt is, hogy az egyes fond(ok) anyagai töredezetek, rendezetlenek, vagy pedig a dokumentum hiányos.

c, A dokumentumok kézhezvételét követően: Ha a kikért dokumentumhoz hozzájutottunk, előbb ki kellett töltenünk a használati lapot (*Foaie de folosire*). Ha szándékunkban állt fényképezni is, akkor erre külön kitöltöttük a helyi fotózási kéréslapot is (ún. *Cerere*). Erre felül a nevünket, az engedélyszámunkat, az egyes rubrikákba pedig a fényképezni kívánt fond nevét, az ezen belüli sorozat(ok)- és egyes jelzet(ek) számát. Fel kellett tüntetni továbbá a fényképezni kívánt konkrét lapszámokat is, majd ezeket összesíteni, alul pedig az egész lapot az aznapi dátummal és aláírással ellátni. Az így megkapott dokumentumokat szigorú előírás szerint csak kesztyűben lehetett forgatni és olvasni, a kutatóteremben pedig csak grafitceruzát lehetett használni.

d, a fényképezés: Az Erdélybe látogató kutató jó, ha tudja, hogy külön procedura magának a fotójegynek a vásárlása is. Ezt a magyarországi gyakorlattól eltérően sehol nem lehetett a helyszínen (az adott levéltár vonatkozó irodájában) megváltani. A Romániában évek óta szigorú korrupcióellenes tevékenység miatt a levéltárak pénzt nem kezelnek. Minden esetben valahol a városközpontban elérhető Kincstár (*Trezoreria*) helységében lehetett fotójegyet vásárolni. Ennek ára 7 lei (kb. 500 Forint) volt egy napra.

A vásárlásához személyi igazolvány kellett és le kellett adni a befizetést igazoló (saját névre szóló), elektronikus kitöltött dokumentumot is. Nagy könnyebbség volt viszont, hogy a hivatalban lehetőség volt több napra előre fotójegyeket vásárolni – értelemszerűen ahány nap, annyszor 7 lei ellenében. A fotójegyet a levéltáros kolléga összesítette, a fényképezéshez pedig – érdemes rögzíteni – hogy a magyarországi gyakorlatnak megfelelően minden fényképezni kívánt lapra rá kellett tenni a levéltár nevével ellátott átlátszó fóliát.

7, A kutatás eredménye:

A kéthónapos levéltári kutatás során az erdélyi magyar múlt emblematikus települése, a „székelyek fővárosa” Marosvásárhely település egy szenzitív időszakáról, az 1918–1920 közötti impériumváltás periódusáról sikerült fontos levéltári dokumentumokat és sajtóanyagokat kigyűjtenünk és lefényképeznünk. A levéltári kutatómunka során ugyan döntően az impériumváltás anyagai között kerestünk, de előfordult, hogy terveinkhez képest időnként kevesebbet, máskor viszont többet is találtunk.

Az erdélyi levéltári kutatás még ma is komoly lehetőségeket rejt. Volt rá példa, hogy egy-egy iratcsomót – annak 1971-es (illetve 1974-es) iktatása óta – először kértünk ki, olyan pedig nem nagyon volt a kezünkben, amelyet eddig az elmúlt fél évszázadban tíznél többen kutattak volna. A kigyűjtött nagyszámú dokumentum olvasása, szisztematikus válogatása, jegyzetelése és gépelése még javában zajlik. A legfontosabb kigyűjtött dokumentumokat (a hazai levéltárakban a román megszállásra vonatkozó legfontosabb levéltári dokumentumokkal együtt azokat kiegészítve) még idén, 2022-ben szeretnénk egy rendszerezett online közzétett dokumentum-kötetben feldolgozni, a korszakra vonatkozó általános ismereteket közlő szakszerű bevezető tanulmánnyal ellátva és betűhíven, jegyzetelve közreadni.

8, A levéltári kutatás folytatása, további tervek:

Reményeink szerint a 2021-es Klebelsberg Kuno-ösztöndíjnak köszönhető marosvásárhelyi levéltári kutatásokat követően lehetőségünk lesz az erdélyi és partiumi adatgyűjtés folytatására – ezúttal egy-egy hónapot kutatva a Román Nemzeti Levéltár helyi – nagyváradi és szatmárnémeti – Bihar- és Szatmár megyei levéltárában, valamint a két város megyei és városi könyvtáraiban és lehetőség szerint a Kolozsvári Állami Levéltár vonatkozó fondjaiban. Az első napokban szeretnénk feltérképezni a levéltárak elérhető fond-jegyzékéből a kutatható levéltári dokumentumokat. Előzetesen már tájékozódunk a gyűjtemények őrzésében lévő dokumentumokról:

- *városi tanácsi jegyzőkönyvek,*
- *közigazgatási jegyzőkönyvek,*
- *halotti anyakönyvek,*
- *visszaemlékezések,*
- *családi iratok,*
- *vegyes anyagok,*
- *egyéb iratok,*
- *valamint az www.arcanum.hu adatbázisából hiányzó heti- és napisajtóról.*

A kutatás során figyelmet szentelnék egy-egy ismert helyi vezető levéltárba került családi dokumentumaira is. A releváns levéltári dokumentumokat ezúttal is fényképeznénk, a megszálláshoz köthető atrocitásokról pedig igyekeznénk egy – a korábbi kutatások gyakorlatához szervesen illeszkedő regisztert készíteni. Ebben ugyanúgy feltüntetni az atrocitások (amennyiben ilyenek a városban vagy a környékén voltak) időpontját és helyszínét, a pontos levéltári jelzeteket igyekezve – ha lehet – több forrásból rekonstruálni a történeteket, felderíteni és tisztázni mind az áldozatok, mind az elkövetők személyét. Figyelmet szentelnék a korabeli megyei és városi sajtó elérhető lapszámainak az összegyűjtésére is – különösen azokat a cikkeket és beszámolókat kifényképezve, amelyek a be- és kivonulásról, a háborús zónába kerülésről, az összecsapásokról, a hétköznapi életről és a megszállás erőszakos eseményeiről tájékoztatták az olvasókat.

A kutatás segítségével biztosan új információkhoz lehetne jutni a román megszállás helyi eseményeiről és az erőszak legkülönbözőbb megnyilvánulási formáiról, a lokális ellenállások esélyéről és ezek természetéről, a városi lakosság túlélési praktikáiról, a megszállás hétköznapijairól és az impériumváltás „mindennapi” tapasztalatáról.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton is szeretnénk megköszönni a Külgazdasági és Külügyminisztérium ösztöndíját, amelynek köszönhetően az 1918–1920-as impériumváltás, a magyar közigazgatás kivonulása, a román megszállás és tartós berendezkedés, valamint a korszak mindennapi életének releváns levéltári dokumentumai között kutathattunk.

Külön szeretnénk még megköszönni Lakatos Péter marosvásárhelyi református tiszteletes és felesége, Szatmári Ildikó kedvességét és tanácsait, Marosvásárhely ismert krónikásának, a kiváló (hely)történész Sebestyén (Spielmann) Mihálynak a segítségét és a vele folytatott felettebb hasznos konzultációkat, László Lóránt (*Teleki Téka, Teleki-Bolyai Könyvtár*, Marosvásárhely) támogatását, Moldován Péter (Peter Moldovan) és László Márton marosvásárhelyi levéltárosok (*Román Nemzeti Levéltár, Maros Megyei Állami Levéltára*, Marosvásárhely), Berekméri Róbert Ádám (*Református Egyházi Levéltár*, Marosvásárhely) történész, Kálmán Attila (*Bolyai Farkas Elméleti Líceum*, Marosvásárhely) történelemtanár kutatásaimhoz nyújtott segítségét, valamint Fodor János történésznek (*Babes Bolyai Tudományegyetem*, Kolozsvár), hogy levéltári dokumentumai közül többet készségesen elküldött számomra.

Budapest,

2022. január 29.

Bödök Gergely